Aflevering 3. Juli 1913.

Gereformeerd Theologisch Tijdschrift

Redactie-adres: Dr T. HOEKSTRA te Kampen.

EENE BLADZIJDE UIT HET ZIELELIJDEN VAN ONZEN HEILAND.

DOOR

DR. S. GREIJDANUS te *Zuid-Beijerland.*

II. *(Vervolg en slot).*

Op het wel liefdevolle maar hopelooze berustingwoord van Thomas antwoordt de Heere niet meer. Zoodanige zieletoestand der discipelen bleek er duidelijk uit, dat toch geen woord hulpe kon brengen. Al het spreken dat nu reeds geschied was, had geen nut gedaan. Veeleer was der discipelen toestand bij elke woordenwisseling nu tusschen Hem en hen, telkens droever gebleken. Deed eerst bezorgdheid hen tegen Zijn woord opkomen, daarna had onverstand hen als Zijn leermeesters durven doen optreden, en eindelijk was het enkel moedeloosheid en ongeloof, die zich hooren lieten. Slechts hunne liefde tot Hem had zich in geen dezer drie gevallen verloochend. Zelfs kwam hunne gebondenheid aan Hem, hunne zielsverknochtheid aan Hem, op het laatst nog heerlijker uit, ofschoon op zoo treurige wijze. Wat zou onder deze omstandigheden het voortzetten van het gesprek kunnen baten? Slechts de machtige daad van Lazarus' opwekking zou verheffing van geloof bij de discipelen kunnen werken. Alzoo zweeg de Heere nu. Hij, de Heere, boog zich stille onder den last der verkeerdheid zijner naaste jongeren; zij, de discipelen, hadden het laatste woord, dat door zijn geloofloozen inhoud den Heere pijnlijk aandoen moest. Als een lam werd Hij ter slachting geleid.

Johannes teekent dit droeve, door met stilzwijgen voorbij te gaan, wat op de reis uit het Overjordaansche naar Bethanië ge-

beurde. Die reis duurde minstens één dag. Al dien tijd hu Johannes den Heere voor ons in stille duisternis. Scherp dee Hij voor ons het lijden uitkomen, dat de discipelen den Hee aandeden. Maar vervolgens laat hij minstens een ganschen da den Heere voor ons schuilgaan. Als wij Hem wederom zie is Hij reeds nabij Bethanië aangekomen. Wat er op den we is gesproken of gedaan, vernemen wij niet. Lijdend door Zijn discipelen verkeerdheid ging Hij schuil, ofschoon met innerlijk blijdschap, omdat hun geloof zoo heerlijke ontwaking verkr gen zou.

Maar hier verschijnt Hij nu weer, nabij Bethanië. Echt wachten Hem nieuwe smarten. Hij blijft buiten Bethanië (vs. 30 Hij was gekomen ter opwekking van Lazarus, en zal zich dus teru gehouden hebben daar, waar het graf des gestorvenen vermoed lijk (vs. 34) nabij was. Maar ook geschiedde dat niet heenga naar het huis van Maria en Martha om eene andere reden. A straks Martha heimelijk Maria roept (vs. 28), en dan blijkba alzoo handelt in opdracht des Heeren zelven, waar zij zeg de Meester is daar, en Hij roept u, kunnen wij verstaan, d de Heere Zijnerzijds de ontmoeting der menigte zocht te voo komen. Hij wilde niet provoceeren, niet tarten. Hij zocht Zi vijanden niet te prikkelen door vrijmoedig op te treden, zood het in het oog viel. Hij trachtte zich op den achtergrond, d buiten de aanschouwing der menigte, te houden. Allen schi van uitdaging vermeed Hij. Toen daarop toch, ondanks Zi doen, de menigte kwam toestroomen (vs. 31), ging Hij ni terug, maar aanvaardde Hij dat als blijkbare Goddelijke b schikking, buiten welke Hij geheel stond, en voor welker g volgen (vss. 46—54) Hij dus ook op geenerlei wijze verantwoo delijk was. Maar Zijnerzijds poogde Hij zich gelijk als schuil houden, en dat trekken der aandacht op zich, zooveel Hij ko te vermijden. Hij verloochende wederom zichzelven in dit bl ven buiten Bethanië, en liet Zijne vijanden over zich heersche Als ware Hij de mindere, die hen duchten moest, zoo vernede de Hij zich (Jes. 42 : 2), in gehoorzaamheid en geloof het all stellende in des Vaders hand (Jes. 50 : 6, 7).

Martha, hoorende dat de Heere kwam, ging Hem tegemo en zeide tot Hem: Heere, waart Gij hier geweest, zoo wa

ijn broeder niet gestorven; maar ook nu weet ik, dat alles wat ij van God begeeren zult, God u het geven zal (vss. 21, 22). ieloof en ongeloof klonken daarmede in 's Heeren oor: Hij *ad* kunnen helpen; maar *nu*? Als Hij *tegenwoordig* ware geeest, zou Hij de krankheid hebben kunnen afwenden; omdat Iij echter *afwezig* was, schoot Zijne macht tot hulpe te kort? en *zieke* had Hij kunnen oprichten; maar kon Hij ook den *estorvene* opwekken? Alles wat de Heere van God bidden ou, zoude God Hem geven, wist zij; en straks komt zij toch en Heere, die naar Lazarus' graf vraagt, tegen met het zeggen: leere, hij riekt nu al (vs. 39). Een mengsel van gewaarworingen moest dàt bij den Heere opwekken. Daar was zoet en itter; wat aangenaam, en wat onaangenaam moest aandoen. e Heere moest opnieuw het kleingeloovige ook van wie zeer ı liefde Hem vereerde, gevoelen, en lijden door het smartejke waarmede zij Hem, buiten haar weten, trof. En toen de leere haar daarop zeide: uw broeder zal weder opstaan (vs. 23), roeg Martha Hem niet, wat Hij met dat woord bedoelde, naar deed zij, of zij wel reeds alles wist: ik weet, dat hij optaan zal in de opstanding ten laatsten dage (vs. 24). Martha vas mondgauw, vlug van oordeel, rap in spreken evenzeer als ı handelen. Doch alzoo ontbrak het haar ten deele aan die otmoedige leergierigheid, welke al maar hooren wil en vragen n zich laten onderrichten. Veeleer stelde zij zich aan als leereesteres, of die althans geene verdere opheldering behoefde. iemis aan bescheidenheid tegenover den Heere openbaarde ich ook hier bij Martha (vgl. Luc. 10 : 40); eene zielsgesteldeid welke niet welbehagelijk zijn kon aan Hem, die nederig an hart is (Matth. 11 : 29). Hij brak dan ook schijnbaar den raad van dit gesprek af, en stelde Zijne hoogheid voor Martha, eggende, en dat met nadruk op het eerste woord: *Ik* ben de pstanding en het leven. Die in Mij gelooft, zal leven, al ware ij ook gestorven; en een iegelijk, die leeft, en in Mij gelooft, al niet sterven in der eeuwigheid. Gelooft gij dat? (vss. 25, 26). lartha boog, en beleed uit de volheid van haar hart: ja, Heere; k heb geloofd, dat *Gij* zijt de Christus, de Zone Gods die in e wereld komen zoude (vs. 27). Daarmede sprak zij een woord, elks heerlijkheid voor haar eigen huidig geval, zij nog niet dade-

lijk klaar doorzag, en dat haar ook later nog niet weerhield, ong
vraagd haar terechtwijzend advies aan den Heere te geven (vs. 39
haar karakter was er nog niet door van zijn gebreken bevrij
maar haar geloof kwam er toch schoon in tot openbaring: h
sprong er in open als tot plotselingen bloei. Ik heb geloofd, spr
zij, en niet: ik geloof; omdat zij wilde zeggen: ik heb leer
gelooven, en sta alzoo nu vast in dat geloof. Haar schoo
woord, hoe oprecht ook gemeend, was dus niet vrij van h
zelfgevoel, waaruit de Psalmist sprak: ik zal niet wankelen
eeuwigheid (Ps. 30 : 7). Maar toen de Heere zijn aangezic
verbergde, werd hij verschrikt (vs 8.) Zeker gemis aan zelfke
nis, en eenig staan in eigen kracht viel bij dit heerlijk zegg
te beluisteren. Zult gij, Martha, over eenige dagen deze bel
denis nog even beslist en zelfbewust uitspreken? Voor d
Heere was die klank van onwankelbaar geloof niet gansch zac
Hij klonk wat hard, hoe lief hij ook ruischte: het *ik* werd w
wat sterk geaccentueerd. Martha beleed niet alleen haar *gelo*
maar sprak dat ook met nadruk uit als *haar* geloof. Zel
stelde zij zich ook nu onbeschroomd op den voorgrond. I
Heere, die het *nu* kon bezien in het licht van *weldra*, aa
schouwde wellicht eene tegenstelling tusschen die twee, w
niet in Martha's liefde en vereering voor Hem, maar toch
licht in hare vastheid van overtuiging, dat Hij de Christ
de Zone Gods was, die in de wereld komen zou. Wat m
Lazarus te gebeuren stond, was ook voor haar niet overb
dig, om tot geloofssterking haar te dienen, wanneer zoo schr
kelijke dingen geschieden, en donkere dagen komen zoud
Thans moest Martha heengaan en Maria roepen (vs. 28). C
voelde ondertusschen de Heere reeds den schok, welken
rotsvast gewaande geloof binnen kort zou krijgen te doorsta
en welke het zou doen schudden tot in zijn fundamenten? In
geval: Martha ging. Gansch genezen van haar te groote v
moedigheid bleek zij terstond hierop nog niet (vs. 39). O
over haar zielsbestaan en woord kon de Heere zich niet onv
deeld verheugen. Daar was in haar doen en zeggen, wat H
innerlijk smarten moest, in weerwil van het vele schoone,
haar geestelijk bekoorlijk maakte.

De Heere bleef buiten Bethanië (vs. 30). Daar kwam Maria met haast (vs. 31) naar Hem toe, gevolgd door eene menigte (vss. 42, 45, 46) Joden, welke getracht hadden haar te troosten (vs. 31). Zij was geheel ontdaan (vs. 33) en verslagen (vs. 32). Zij schreide, en wierp zich aan de voeten des Heeren neder. Martha, hoe bedroefd ook, had zich op de been kunnen houden, en een geregeld gesprek met den Heere kunnen voeren. Van hare tranen wordt niet gesproken. Hoe zwaar de slag van haars broeders verlies haar ook getroffen had, zij was er innerlijk toch niet gansch door gebroken. Zij kon denken, zich bedwingen, staande blijven. Maria niet aldus. Zij voelde zich geheel verbrijzeld. Eerst toen de Heere haar opzettelijk roepen liet door Martha, kwam zij. Maar ternauwernood was zij in staat, tot Hem te komen. Zij kon niet denken, zich niet staande houden, haar gemoed en weenen niet bedwingen. Zoodra zij bij den Heere gekomen was, viel zij schreiende aan Zijne voeten neder, met den smartelijken uitroep: Heere, indien Gij hier geweest waart, zoo ware mijn broeder niet gestorven (vs. 32). Dat hadden de zusters wat dikwijls in deze laatste dagen tot elkander gezegd. Dat woelde aldoor in Maria's gedachten rond. Dat kon zij uitbrengen. Meer kon zij niet zeggen. Voor iets anders was in hare gedachten geene plaats. Hare lichamelijke en hare geestelijke krachten waren schier uitgeput. Dus weende zij, en lag zij daar machteloos aan 's Heeren voeten, geheel troostelooze verslagenheid. De Heere trachtte dan ook niet één woord tot haar te spreken. Martha had Hij terstond beproeven te troosten, door de toezegging van Lazarus' opstanding: hoewel Martha door eigen denken en spreken den troost dier belofte niet in zijn rechtstreeksche, oogenblikkelijke bedoeling haar hart had laten verkwikken. Zij had dan ook hare zuster niet opgewekt door deze verzekering des Heeren. Zelve had zij door eigen schuld die toezegging niet recht begrepen, en nu kon zij alzoo ook hare door droefheid geheel overweldigde zuster niet opbeuren. Zoo wreekte zich de fout van haar bestaan en doen. In de weenend aan 's Heeren voeten nederliggende, verslagen Maria kwam ook Martha's machteloosheid aan het licht, die door eigen gewaande wijsheid 's Heeren troostwoord niet had verstaan in zijn bedoeling, en nu ook hare zuster daarme-

de geenerlei nut had kunnen doen. 's Heeren spreken m Martha bleek in zoover vruchteloos. Dat moest den Heere, d alles doorzag, onaangenaam treffen. Vanwege Maria's gesteldhei was Hij nu ook verhinderd Zelf haar eenig opwekkend woor toe te spreken. Daar was bij haar geen oor noch aandacht voo Zij was te zeer door verslagenheid overmeesterd. Dus zweeg d Heere, en moest Hij zwijgen. Maria's zielsgesteldheid dwon Hem daartoe. Zijne woorden zouden geenen bodem gevonde hebben, waarin zij inzinken mochten tot bemoediging en sterkt Zoo werd Zijn mond gesnoerd door de verkeerdheid ook va wie in heilige liefde Hem aanhingen.

Maar ook Zijn eigen gemoed liet Hem niet toe, thans vel woorden te spreken. Jezus dan, als Hij haar zag weenen, e de Joden, die met haar kwamen, *(ook)* weenen, werd zee bewogen in den Geest, en ontroerde zichzelven, en zeide: waa hebt gij hem gelegd? (vss. 33, 34). Merkbaar werd Hij aange daan, zoodat Hij zich blijkbaar nauwelijks beheerschen kon i Zijn woord. Welke aandoening was het, die den Heere zo machtig aangreep? De tranen des Heeren (vs. 35) bewijzer dat ook droefenis, medelijden, erbarming Zijne ziel nu bezette en roerden. Maar was het thans enkel ontferming, waardoo Hij bewogen werd? De woorden van vs. 33 zeggen het on anders. Hij ontroerde *zichzelven.* Hij was niet passief, lijdelijl doch actief, werkzaam in deze aandoening. Hij werd niet on roerd, Hij deed zich ontroeren. Geene zwakheidsopenbarin maar krachtsuiting was hier bij Hem. Reeds dat wijst op ie anders. En ook het woord, door *zeer bewogen* vertaald, gee uitdrukking aan eene andere gewaarwording. Het is enebr mèsato, welks grondwoord wij etymologisch en naar beteeken in ons *brommen* hebben, en dat opstuiven, snuiven, bruisen aa duidt. Het doet denken aan verbolgenheid, gramstorigheid grimmig-zijn. Ook het gebruik in het N. T. maakt dat duide lijk. Buiten de verzen 33 en 38 van Johannes elf, vinden w het nog driemaal in het N. T. In Marc. 14 : 5. Daar word verhaald, dat eene vrouw (Maria, de zuster van Lazarus: Jo 12 : 1—8) den Heere zalfde met zeer kostelijken, onvervalsc ten nardus, hetwelk haar echter door de discipelen (Matt 26 : 8), Judas Iskariot vooraan (Joh. 12 : 4), kwalijk genome

werd. En dan staat in vs. 5 van Marc. 14: kai enebrimoonto autei; wat onze Statenoverzetters vertaald hebben met deze woorden: en zij vergrimden tegen haar. Overduidelijk is daar dus sprake van ontstemdheid, toorn, die zich kenbaar maakte. Ook komt het voor in Marcus 1 vs. 43. Een erbarmelijk melaatsche (Luc. 5 : 12) kwam tot den Heere om reiniging. Hij viel voor Hem op de knieën en zeide: indien Gij wilt, Gij kunt mij reinigen (Marc. 1 : 40). De Heere strekte daarop Zijne hand uit, raakte hem aan, en zeide: Ik wil, word gereinigd (vs. 41). Maar na zijne reiniging zeide Hij tot hem, dat hij aan niemand mededeelen mocht, wat met hem geschied was (vs. 44). Echter staat nu in vs 43: kai embrimèsamenos autoi, deed Hij hem terstond van zich gaan. Onze Statenvertaling heeft daarvoor: en als Hij hem strenglijk verboden had. Van geen medelijden is dan meer sprake; want de melaatsche werd reeds gereinigd; maar van zekere nadrukkelijke inscherping. De gedachte van bestraffing, en alzoo van innerlijk ongenoegen, wordt ook hier onmiskenbaar zichtbaar, wanneer wij vs. 45 lezen. Dat vers deelt ons mede, dat deze man toch deed, wat hem zoo met klem verboden was; met het gevolg, dat de Heere zich schuilhouden en terugtrekken moest. De Heere kende ook dezen man. Hij doorzag hem. Uit dankbaarheid ongetwijfeld, maar toch in krasse ongehoorzaamheid aan 's Heeren opzettelijke verbod, ging deze man zijn eigen gang, en werd hij alzoo den Heere ten hinder voor Zijn optreden. Daarom was daar reden tot verstoordheid tegen dezen man voor den Heere, en blijkt ook hier het woord (voor ons: strengelijk verboden, in vs. 43) te wijzen op gramschap. Het soortgelijke leert ons het derde geval, in Matth. 9 : 30. Blinden werden genezen. Na die genezing gebiedt de Heere aan hen: ziet, dat het niemand wete. Wederom komt dan hetzelfde woord — zij het ook in anderen vorm — als in Marc. 1 : 43 en 14 : 5, en dat ook hier door *strengelijk verbieden* vertaald werd. Maar ook deze blinden deden eigenwijs en eigenzinnig, ofschoon uit dankbare aandrift, wat hun verboden was. Waarom ook te dezer plaats aan zekere ontstemdheid des Heeren, die zich in Zijn woord merken liet, te denken valt. Deze beteekenis van het grondwoord, en dit gebruik van dit woord in het N. T., maken het raadzaam, om eene

andere opvatting daarvan in Joh. 11 : 33 en 38 slechts dan te aanvaarden, wanneer die anderszins noodzakelijk gevorderd wordt. En dat is hier het geval niet. Integendeel eischt vs. 33 ook hier ondubbelzinnig dezelfde vertolking. Reeds de activiteit waarvan *Hij ontroerde zichzelven* spreekt, staat eenigszins tegen over het loutere begrip erbarming, medelijden. Hier was geen bloot zich door iets laten aandoen of roeren, maar hier was een *reageeeren tegen* hetgeen van buiten op Hem inwerkte. Etaraxen (= ontroerde) wijst op schrik, onsteltenis, verwarring (Matth. 2 : 3; 14 : 26. Luc. 1 : 12; 24 : 38. Joh. 12 : 27; 13 : 21; 14 : 1, 27. Hand. 15 : 24; 17 : 8. Gal. 1 : 7; 5 : 10. I Petr. 3 : 14. — Joh. 5 : 4, 7. Marc. 13 : 8. Hand. 12 : 8; 19 : 23). Daarbij komt iets, waarop Th. Zahn wijst, nl. dat in het oorspronkelijke voor ons *in den geest* niet het voorzetsel *(en* = in) staat, en wel het lidwoord bij pneuma (= geest) geplaatst is. De beteekenis dezer twee kan ons duidelijker worden door vergelijking (in het oorspronkelijke) met plaatsen als: Joh. 4 : 23, 24; Openb. 1 : 10; 4 : 2; 17 : 3. Geest noemt in Joh. 11 : 33 niet zoozeer het gebied, waarop deze bewogenheid gevonden werd, maar den werkmeester, die haar veroorzaakte. Dan komt ook het parallelisme tot zijn recht, waar de woorden: en Hij ontroerde zichzelven, insgelijks zeggen, wie iets deed. De vraag kan dan verder gedaan worden, welke geest bedoeld wordt: de H. Geest, of de menschelijke geest van den Heere. Th. Zahn oordeelt het eerste. Durch Τῷ πνεύματι (cf. 13, 21; 1 Kr. 14, 15) wird ausgedrückt, dasz der Geist schlechthin, d. h. der Geist Gottes, welcher seit der Taufe Jesu zu allem beruflichen Handeln, den Antrieb gab (1, 33,) und welchen er selbst im Gegensatz zum Fleisch die lebendigmachende Kraft genannt hatte (6, 33 cf. 3, 6), als die treibende Kraft bezeichnet, welche die zornige Aufwallung seines Gemütes bewirkte und seinen Willen in eine entsprechende Bewegung versetzte (Das Evangelium des Johannes ausgelegt, S. 479). Dan moet Geest geschreven worden met eene hoofdletter, en wordt de vertaling: *door den Geest.* In elk geval: ook in vs. 33 van Joh. 11 geeft het woord, door *zeer bewogen* vertaald, evenals in de andere besproken drie gevallen, eene gemoedsbeweging van toorn te kennen; van heiligen toorn natuurlijk, nu het de Heere

was, die vergramd bleek. Niet enkel van ontferming, doch voornamelijk van verbolgenheid is nu sprake, van heilige gramschap. Ook de verdere overweging bevestigt dit.

Waarover en op wie was de Heere thans zoo ernstig verstoord? Op degenen die met Maria gekomen waren en weenden, wijl dat leeres Kondolenzceremoniell was, en een heuchlerisch schreien, hetwelk mit der bittersten Feindschaft gegen den geliebten Freund der Trauernden gepaart ging? zooals B. Weiss oordeelt (Das Johannes-Evangelium 8 Aufl. S. 412/413, in Meijers Kommentar). Die meening rust op eene fictieve tegenstelling, welke hier uitdrukkelijk gemaakt zou zijn tusschen het weenen van Maria en dat der Joden bij haar. Bovendien waren althans velen dezer Joden geen bittere vijanden des Heeren; tenminste wordt daarvan niet gesproken, maar wel wordt van hen in vs 45 gezegd, dat zij in Hem geloovig werden. En waarom zou de Heere dan Zijne verontwaardiging over die huichelarij niet met een enkel woord hebben uitgedrukt, terwijl Hij zich daarentegen blijkbaar zooveel mogelijk bedwong? Wel werd er iets gemerkt van wat in Hem omging, maar tegen niemand uitte Hij de ontstemdheid van Zijn gemoed (vgl. vs 38: in zichzelven). Richtte Zich zijne toornige ontroering dan tegen die Macht des Todes, welcher das befreundete Haus mit solchem Jammer erfüllt hat, jetzt aber durch Jesus gebrochen werden soll, waartoe Hij zich nu zou aufraffen (Th. Zahn, a. w. S. 480)? Maar Lazarus' krankheid en sterven waren ter heerlijkheid Gods (vs 4). Deze dood diende slechts als voorvereischte, opdat Gods mogendheid door den Heere te schitterender zoude uitblinken. Voorts volgde thans nog geen zich met energie werpen op den dood. Dat kwam eerst later. 's Heeren gebed tot den Vader ging nog vooraf (vs 41, 42). Dus zoude van deze heilige verontwaardiging, waardoor de Heere zich tot het aangrijpen van den dood geschikt zou hebben, dan eerst in vs 43 gesproken moeten zijn. Bovendien is de dood geen persoon, al wordt hij ook wel teekenachtig in de H. Schrift alzoo voorgesteld (Rom. 5 : 14); in eigenlijken zin gaat het toch niet, om zich op hem te vertoornen. Het gaat echter in Joh. 11 : 33 niet om eene taalfiguur; maar eene werkelijkheid in 's Heeren gemoed wordt daar beschreven. De dood rust niet in zich-

zelven. Hij heeft een prikkel (1 Cor. 15 : 56), eene oorzaak (Rom. 6 : 23), een wortel (Rom. 5 : 12), een geweldhebber (Hebr. 2 : 14). De Heere drong met Zijn blik door tot de diepere oorzaak (Joh. 3 : 19—21; 5 : 44), en tot den diepsten oorsprong, den duivel (Joh. 8 : 44). Hij zag daar in de innerlijk geheel gebroken Maria, die machteloos en troosteloos lag te schreien aan zijne voeten, en in die menigte Joden, welke met haar weenden, ontroerend klaar de ellende, welke de dood, maar door hem de zonde, en door middel van de zonde de duivel, gewerkt had. Alle vreugde des menschen was door de zonde, en alzoo door hem, die den mensch tot zonde verleid had, en verleidt, veranderd in gejammer en weeklacht. 's Menschen kracht en heerlijkheid waren gansch weggezonken. In Lazarus' dood, waarover deze weenenden zoo bitterlijk en hartroerend schreiden, kwam die volle verstoring van den mensch, het beeld Gods en den heerscher over het gansche aardrijk, als zichtbaar uit (vgl. vs 39: hij riekt nu al). Gods gansche schepping, eens zoo wonderbaar heerlijk, was door de zonde vernield, en het kunststuk van die schoone schepping, de mensch, vergruizeld, ja in den diepsten jammer geworpen. Zietdaar tastbaar voor oogen de verwoesting, door de zonde voor den mensch en in de wereld aangericht. Dat klagelijk, machteloos, vertwijfelend schreien dezer menigte gaf daaraan zielverscheurend uiting. En dat deed den Heere met innerlijken weerzin en diepe verontwaardiging en heiligen toorn zich vergrimmen tegen den duivel, die dat alles veroorzaakt had. Hij stond hier tegenover het werk des duivels, ja tegenover den duivel zelven, die zelfs nu nog werkte onder deze Joden, om des Heeren verlossings- en herstellingswerk te weêrstaan, en zich met alle kracht te verzetten tegen den Heere Christus. Hij loerde op de gelegenheid om den Heere te verbrijzelen. De hoofdslag naderde. Dit heerlijke heilswerk, hetwelk nu geschieden zoude, zoude hij voor zijne dienaren doen werken, om den Christus Gods tot den dood te willen doen verwijzen. In dit vernielingswerk genoot hij satanisch, en tartte hij den Heere gelijk als hoonlachend uit. En deswege stoof de Heere innerlijk met heiligen toorn tegen hem op. Zijn uiterlijk verried Zijne innerlijke spanning en gramschap. Maar geen woord kwam desaangaande over Zijne lippen. Tegen

geen menschen, maar tegen de geestelijke onzichtbare macht der helle met haren vorst der duisternis kookte het van heiligen toorn in Zijn binnenste. Dat was die groote bewogenheid en sterke ontroering, welke Hij voor wie rondom Hem waren, niet gansch verbergen kon.

Maar de Heere zoude deze macht der duisternis met haar satanisch hoofd aangrijpen en overwinnen. Onverwijld wilde Hij daar nu toe overgaan. Waar hebt gij hem (Lazarus) gelegd? klonk zijne vraag (vs 34). En vriendelijk, vol eerbied en teerheid klonk het antwoord: Heere, kom en zie. Dat bracht ontspanning. Een zacht antwoord keert de grimmigheid af (Spr. 15 : 1). Van den verderver richtte zich 's Heeren zielsoog nu meer alleen naar de ellende der verderfenis. Zoo week de toorn, en kreeg erbarming de overhand. Diep medelijden greep den Heere nu zóó machtig aan, dat Hij zelfs zijne tranen niet bedwingen kon: Jezus weende (vs 35). Hij kreeg de tranen in de oogen. Voor dit weenen wordt een ander woord gebruikt dan voor het weenen van Maria en die met haar gekomen waren. Dat was een schreien met snikken en kreten, een huilen onder tranenvloeden en gezucht. De hartstochten hadden daarbij vrij spel. Zenuwschokken konden er bij plaats grijpen. Alzoo was het bij den Heere niet. Het woord dat in vs 35 voorkomt, en daar door weenen vertaald werd, is afgeleid van het woord, dat traan beteekent. Letterlijk staat er: Jezus traande. Slechts dezen eenen keer wordt het in het N. T. gebruikt. Men hoorde dus niets van den Heere. Hij steunde niet, noch snikte. Daar waren geen schokken, noch zenuwtrekken. Alleen wie Hem aanzag, kon merken dat Hij weende. Zijn oog liep vol tranen. De Heere beheerschte zich ook nu volkomen. Maar alzoo wijst deze traan in Zijn oog, waartoe Hij als geperst werd, ondanks Zijn zelfbedwang, hoe machtig erbarmen Hem nu aangreep en ontroerde. Zijne ziel moet toen zeer aangedaan en in groote spanning verkeerd hebben door Hem schier overweldigende deernis. Hij ontfermde zich over deze bedroefden, over den mensch, over Gods schoone schepping, die daar in weedom en gruis terneergeslagen lagen.

Maar hierbij bleef het niet. De Joden dan zeiden: zie, hoe lief Hij hem had (vs 36). Men peilde de diepte Zijner smart

niet, noch toonde recht besef van de grootheid Zijner erbarmingen. Men zag in Zijne tranen slechts de werking van menschelijke vriendschapsbanden. Over verlies van Lazarus echter zou Hij nu zoo niet getroffen zijn, waar Hij op het punt stond, hem uit de dooden op te wekken, weldra voor goed zelf van deze aarde zou heengaan, wist, dat dit Lazarus' sterven middel tot Goddelijke heerlijkheidsopenbaring wezen moest, terwijl voor Lazarus zelven het zijn in het hemelsch Paradijs verkieslijker was, dan zijn vertoef opnieuw in deze wereld. Men miskende alzoo den Heere in deze Zijne machtige getroffenheid. Hij stond daar weer alleen, door wie Hem omringden, niet begrepen in Zijn teerste zielsaandoeningen, terwijl men zich toch in gewaande wijsheid daarover een uitgesproken oordeel aanmatigen dorst. Dit was evenwel het ergste niet. In dit woord klonk medegevoel. Doch een ander woord sprak afkeuring uit en een bedekt verwijt. En sommigen uit hen zeiden: kon Hij, die de oogen des blinden geopend heeft, niet maken, dat ook deze niet gestorven ware? (vs 37). Daar vertoonde zich de zonde weder in haar snood karakter, daar siste weder het geluid van de oude slang. Hij weenen. Maar Hij had toch wel den kranke voor sterven kunnen bewaren? Had Hij niet der blinden oogen geopend? Wat waren dat dan voor tranen. Zoo griefde en hoonde het. In de teerste gevoelens Zijner diepste en heiligste erbarming werd de Heere onteerd. Trok men de waarheid daarvan niet in twijfel? Die tranen, het zou wat. Dan had Hij maar moeten zorgen, dat Lazarus niet gestorven ware. Hij had daar toch wel de macht toe, blijkens Zijne genezing van den blindgeborene. En dus moesten die tranen niet te hoog worden aangeslagen. Per slot van rekening was het althans mee Zijn eigen schuld, dat Hij ze storten moest. Voegden zij Hem nu wel?

Geen wonder, dat door dit woord 's Heeren zielestemming weer veranderde. Een smartend woord doet den toorn oprijzen (Spr. 15 : 1). Heilige verbolgenheid kwam thans opnieuw in 's Heeren gemoed. Jezus dan, wederom in zichzelven zeer bewogen zijnde (vs 38). Voor *zeer bewogen* staat hier wederom hetzelfde grondwoord als in vs 33. Krachtens het verband en den loop der medegedeelde voorvallen wordt met dat woord

ook hier eene opwelling van heilige afschuw en gramschap uitgedrukt. Daar ontwaarde de Heere weder het schrikkelijke der zonde, die zich niets ontzag, maar den mensch ook met het teerste en heiligste en edelste sarrend den spot deed drijven. De mensch besefte zelf niet, wat hij eigenlijk deed. Toch kwamen zijn verwatenheid en onheilige stoutmoedigheid wederom droef aan het licht. En in hem en zijn zondigen voer de satan zijn duivelsche boosheid door, om maar den Christus Gods te grieven, en Hem van Zijn verlossingsvoornemen af te trekken.

De Heere zag het en voelde het. Hij bruiste daarom innerlijk op in heilige grimmigheid tegen duivel en zonde, maar beheerschte zich ook nu uitwendig volkomen. Aan ademhaling, gelaatskleur, oog en trek en houding wellicht kon men merken, dat in Hem iets omging van zeer ernstigen aard. Maar geen woord sprak Hij daarvan. Hij ging naar het graf, dat men Hem aanwees, en beval: neemt den steen weg (vs 39). De kortheid van dat bevel openbaart ook de gespannenheid Zijner ziel en Zijne beslistheid van voornemen.

Echter is het nog niet gedaan met Zijn lijden. Daar treedt Martha Hem weer in den weg met haar: Heere, hij riekt nu al, want hij heeft vier dagen *(aldaar gelegen)* (vs 39). In heiligen toorn maakt de Heere zich gereed, den vorst der duisternis aan te grijpen en neer te werpen, en hem zijne prooi te ontrukken; maar ineens grijpt a. h. w. Hem nog weer eene Zijner dierbaren van achteren bij den opgeheven arm, om den slag die dood en satan treffen zal, tegen te houden. Wat was die eigenwijsheid en aanmatiging van Martha, haar ongeloof en ongehoorzaamheid, voor den Heere eene beproeving nu en verzoeking, om in geërgerdheid over dit ongepaste en geheel ontijdige tegenspreken op dit critieke oogenblik, en terwijl Hij in zoo heilig toornende bezieling was tegen het vernielingswerk van satan, in woede uit te varen, en tot zonde zich te laten prikkelen. Doch Hij weerstond ook dezen aanval, door het rijk der zonde in Martha's verkeerdheid op Hem gedaan. Hij stond als een rots, onwankelbaar. Al de bestormingen van de macht der hel, met wie zij als haar — zij het ook desonbewuste — stormrammen gebruikte, werden terstond schitterend afgeslagen. Ook tot geen scherfje noch splintertje beschadigden zij 's Heeren

heiligheid. In dezen onbewogen, stond de Heere daar. Met dreunend geweld bonsden de aanvallen der hellemacht tegen den Heere aan, maar stuitten als hals over kop ineens terug en naar omlaag. Of die hellemacht trachtte Hem ongemerkt te besluipen langs verborgen kronkelwegen, maar vond den Heere overal op Zijne hoede, en moest deinzen, hoezeer ook onvermoeid terstond toch den strijd voortzettend op weer andere manier. Een woord van herinnering en bestraffende terechtwijzing was het al, wat de Heere nu antwoordde: heb Ik u niet gezegd, dat, zoo gij gelooft, gij de heerlijkheid Gods zien zult? (vs 40). En hoe weinig Hij nu innerlijk wist van onheilige ontstemming, blijkt daaruit, dat Hij dadelijk, toen men den steen van Lazarus' graf weggenomen had, in dankgebed den Vader aanriep: Jezus hief Zijne oogen opwaarts, en zeide: Vader, Ik dank U, dat Gij Mij gehoord hebt. Doch Ik wist, dat Gij Mij altijd hoort; maar om der schare wil, die rondom staat, heb ik *(dat)* gezegd, opdat zij gelooven mogen, dat Gij Mij gezonden hebt (vs 41, 42). En daarop riep Hij Lazarus uit het graf.

Hiermede was deze strijd door Hem gestreden, en schitterend gewonnen. Maar het was een strijd geweest van dagenlangen duur, van zeer ernstige oogenblikken, en van veel zielelijden voor Hem op onderscheiden wijs, en gedurig opnieuw. Het ging hierbij van het eene zielelijden in het andere; terwijl nog dit lijden en strijden en overwinnen voor Hem den weg moest helpen banen naar Kajafas' opperzaal en Pilatus' rechthuis en Golgotha's kruisheuvel.

CORRIGENDUM.

Bladzijde 72, vorige aflevering, regel 3 van onderen, staat: Zijn gevoel; *lees*: fijn gevoel.

DE WELLHAUSENSCHE PENTATEUCH-THEORIE EN DE TEKSTKRITIEK.

DOOR

DR. G. CH. AALDERS.

Tot voor korten tijd was het gebouw der Pentateuch-kritiek, waarvan ASTRUC voor anderhalve eeuw het fundament had gelegd, en waaraan tal van geleerden elk op zijne wijze hadden gearbeid, tot JULIUS WELLHAUSEN het als laatste bouwmeester zijn tegenwoordige gedaante gaf, de roem en de trots der Oud-Testamentische wetenschap. Geen resultaat scheen zoo zeker als de hypothese der bronnenscheiding. De stemmen die zich aanvankelijk nog tegen deze hypothese hadden verheven, waren allengs tot zwijgen gekomen. KEIL, BÖHL, AD. ZAHN, BISSELL, GREEN en HOEDEMAKER waren de een na den ander ten grave gedaald; FRANZ DELITZSCH had zich op zijn ouden dag meer en meer van de juistheid der bronnenscheiding laten overtuigen; alleen RUPPRECHT was zijne stem blijven verheffen, door enkele geloovige Roomsch-Katholieke en orthodox-Joodsche geleerden als KAULEN en DAVID HOFFMANN gesteund. [1]) Schier geen geleerde

---

[1]) Van KEIL verscheen een bestrijding der Pentateuch-kritiek in zijn *Lehrbuch der historisch-kritischen Einleitung*[3], 1873 en in zijne commentaren op Gen.—Ex.[3], 1878, en op Lev.—Deut.[2], 1870; hij stierf 1888; BÖHL schreef *Zum Gesetz und zum Zeugniss*, 1883, hij stierf 1903; van AD. ZAHN zagen 't licht *Das Deuteronomium*, 1890, en *Ernste Blicke in d. Wahn d. modernen Kritik d. A. T.*, 1893, gestorven 1899; EDWIN CONE BISSELL gaf *The Pentateuch, its Origin and Structure*, 1885 en *Genesis printed in colours*, 1892, gest. 1894; W. H. GREEN *Moses and the Prophets*, 1891, en *General Introduction to the Old Testament* 1899, gest 1900; HOEDEMAKER *De Mozaïsche oorsprong van de wetten in de boeken Exodus, Leviticus en Numeri*, 1895. Het gewijzigde standpunt van DELITZSCH blijkt uit zijne *Pentateuch-kritische Studien*, 1882, en zijn *Neuer kommentar über die Genesis*, 1887. RUPPRECHT deed verschijnen *Des Rätsels Lösung*, 1895, en *Wissenschaftliches Handbuch der Einleitung in das A. T.* 1898; FRANZ KAULEN (Roomsch-Katholiek) gaf zijne *Einleitung in die h. Schrift A. u. N. T.*[4] 1899; van de hand van DAVID HOFFMANN, rector van het Berlijnsche rabbijnen-seminarie zagen het licht *Abhandlungen über die Pentateuchischen Gesetze*, 1878, en *Die wichtigsten Instanzen gegen die Graf-Wellhausensche Hypothese*, 1904.

van naam werd er meer gevonden die niet voor het wetenschappelijk gezag van de Graf-Kuenen-Wellhausensche hypothese boog, al was hij ook van de uiterst behoudende gezindheid van een König. [1]) Niemand durfde eigenlijk aan de juistheid daarvan meer twijfelen. Wel liepen de meeningen nog zeer verre uiteen over de talrijke detailvragen, bv. naar den ouderdom der onderscheidene bestanddeelen waaruit de Pentateuch was ontstaan en naar de doorvoering van de bronnenscheiding in den geheelen tekst van den Pentateuch, maar over het feit zelf dat de Pentateuch was ontstaan uit verschillende in tijd aanzienlijk uiteenloopende, bestanddeelen, en over aantal, volgorde en voornaamste kenmerken dezer verschillende bestanddeelen was men het voldoende eens, gelijk een enkele blik in de tegenwoordig meest gebruikte „Inleidingen" en Pentateuch-commentaren duidelijk bewijst. [2]) Al moest men dus erkennen, dat er nog zeer veel arbeids zou noodig zijn om het inwendige van het gebouw der Pentateuch-kritiek naar wetenschappelijken eisch behoorlijk in te richten, en al was men het nog in hooge mate oneens, hoe deze inrichting behoorde te geschieden, één ding scheen boven allen twijfel verheven: dat het gebouw der Pentateuch-kritiek zelve, op onaantastbaren grondslag gefundeerd en in voortreffelijken stijl opgetrokken, als een monumentum aere perennius den roem der Oud-Testamentische wetenschap schitterend staafde.

Sedert het laatste decennium is deze stand van zaken bezig een ingrijpende verandering te ondergaan. Er komt eene merkwaardige kentering in de opinie. Er zijn bedenkingen ingebracht tegen de juistheid der schier oppermachtige Wellhausensche hypothese, die niet meer met een enkel handgebaar als komende uit den traditioneelen hoek konden worden terzijde geschoven. En in de kringen der Oud-Testamentici is men zich met steeds toenemenden ernst gaan afvragen: is het gebouw der Penta-

---

[1]) Zie diens *Einleitung in das Alte Testament*, 1893.

[2]) Eene uitzondering hierop maakt alleen dat enkelen den Priester-codex voor ouder houden dan Deuteronomium, bv. Dillmann in zijne Pentateuch-Commentaren in 't *Kurzgef. Exeg. Handbuch* Gen.[6] 1892, Ex.—Lev.[2] 1880, Num.—Jos.[2] 1886, en Strack in zijne *Einleitung in das A. T.*[6], 1906, en in Herzog's *Realencykl.*[3], XV 119 v.

teuch-kritiek wel inderdaad zoo hecht als wij waanden? Een vroeger overtuigd voorstander der bronnenscheiding, een leerling van den grooten KUENEN, Prof. EERDMANS, heeft reeds beslist met de gangbare theorie gebroken [1]), GRESSMANN laat in zijn jongste werk niet onduidelijk uitkomen, dat de waarde van deze theorie hoogst problematiek is [2]), SELLIN schaart zich ook al onder de twijfelaars [3]), meerderen zullen volgen, en het laat zich met toenemende waarschijnlijkheid voorspellen, dat de dagen der WELLHAUSENsche Pentateuch-theorie, aan welke LEPSIUS in 1903 geen tien jaren levens meer toeschreef [4]), in elk geval geteld zijn. Natuurlijk zijn er nog zeer velen, die dit niet onderschrijven. Zoo gemakkelijk laat de wetenschappelijke wereld eene meening, die naar den eenstemmigen consensus der geleerden onwedersprekelijk bewezen is, niet los. Nog in den derden druk van zijn Genesis-commentaar (1910) jubelt GUNKEL in betrekking tot de bronnenscheiding: „Ein bewunderungswürdiger Aufwand von Fleiss, von Scharfsinn, von genialer Auffassungskraft ist an diese Arbeit verwandt worden; und ein Werk ist als Ergebnis zu stande gekommen, auf das die Nachkommen stolz sein dürfen". [5]) Maar nòch deze hooggestemde lofzang nòch de door sommigen beproefde verdediging [6]) kan de gangbare theorie redden. De ingebrachte bedenkingen hebben duidelijk genoeg aangetoond dat het gebouw der Pentateuch-kritiek niet zoo hecht gefundeerd en zoo solide opgetrokken is, als de bouwlieden zelf wel meenden, maar dat daarop veeleer van toepassing is het spottende woord van Tobia: „Al is het dat zij bouwen, zoo er een vos opkwame, hij zou hunnen steenen muur wel verscheuren" (Neh. 4 : 3).

---

[1]) In zijne *Alttestamentliche Studien I—IV*, 1908—1912.

[2]) *Mose und seine Zeit*, 1913.

[3]) In een artikel ter verdediging van de theorie in *Neue Kirchliche Zeitschrift* 1913, 2 Heft: *Gehen wir einer Umwälzung auf dem Gebiete der Pentateuchkritik entgegen?*

[4]) *Reich Christi* 1903 No 1, 4, 5.

[5]) Einl. bldz. LXXXI.

[6]) JOHN SKINNER, *Expos. Times* 1909 *The Name of God in Genesis*, bldz. 378 v., en in een juist aangevangen artikelenreeks *The Divine Names in Genesis, in den Expositor;* SELLIN in het genoemde artikel; R. KITTEL, *Geschichte des Volkes Israel* I², 1912 bldz. 255 v.

De vos, die door zijn ondergraven van den muur der Well-hausensche Pentateuch-theorie heel het bouwwerk doet ineen-storten, is de *Tekstkritiek*. Deze toch heeft het fundament losgewoeld, waarop sedert Astruc heel de bronnenscheiding in den Pentateuch was gebaseerd, de onderscheiding van de ver-schillende oorspronkelijke bestanddeelen naar het gebruik der Godsnamen יהוה of אלהים. Men was daarbij steeds uitgegaan van den Masoretischen tekst. Nu leert evenwel de tekstkritiek die, vooral sedert men meer werk is gaan maken van de oude vertalingen met name van de LXX als hulpmiddelen voor de vaststelling van den oorspronkelijken authentieken tekst, de Maso-retische overlevering aan een zeer scherp onderzoek heeft onder-worpen, dat het criterium der Godsnamen voor de bronnen-scheiding absoluut waardeloos is. Het blijkt namelijk dat het getal der varianten in het gebruik der Godsnamen bizonder groot is, vooral in de LXX. Alleen in Genesis heeft de LXX 49 varianten[1]), en in de eerste vier boeken van Mozes saam niet minder dan 180[2]). In September 1909 heeft Prof. Schögl van Weenen in *The Expository Times* de resultaten van zijn onderzoek dienaangaande gepubliceerd voor wat betreft Gen. 1 : 1—Ex. 3 : 12. Hij deelt mede dat in dit gedeelte de naam יהוה in den Masoretischen tekst 148 maal gevonden wordt. Op niet minder dan 118 plaatsen bestaan evenwel varianten, hetzij אלהים of יהוה אלהים. De naam אלהים komt in den M. T. 17 maal voor; andere teksten hebben 59 maal יהוה (47 maal יהוה אלהים). Eindelijk de combinatie יהוה אלהים staat in den M. T. 2 maal; daarvan heeft slechts éene plaats geen varianten[3]). Het is bij dezen stand van zaken aan geen twijfel onderhevig, dat het criterium der Godsnamen volslagen onbruikbaar is om te komen tot bronnenscheiding in den Pentateuch. Daarmee is de grondslag van de gangbare Pentateuch-theorie vervallen, doch dan is ook die Pentateuch-theorie zelf niet langer te hand-haven.

De verdienste van hierop te hebben gewezen komt voorna-melijk toe aan twee mannen, den Londenschen rechtsgeleerde

---

1) Eerdmans, *Die Komposition der Genesis*, 1908, bldz. 34.

2) Joh. Dahse in *Archiv für Religionswissenschaft*, 1903, bldz. 30

3) *Expos. Times* XX, bldz. 563.

Harold M. Wiener, die 't eerst in 1904 uitgaf zijne *Studies in Biblical Law*, in 1910 gevolgd door twee andere werken, *Essays in Pentateuchal Criticism* en *The origin of the Pentateuch*, en buitendien eene reeks van artikelen plaatste in de *Churchman* en *Bibliotheca Sacra*, waarvan vele thans weder herdrukt zijn onder den titel *Pentateuchal Studies* [1]), en den predikant van Freirachdorf in Oost-Friesland, Johannes Dahse, die zich met bizondere toewijding aan den tijdroovenden en geestdoodenden arbeid van het vergelijken van teksten en handschriften gegeven heeft, waaraan verschillende studies van zijne hand te danken zijn, en die het eerst tegen den grondslag der gangbare Pentateuch-kritiek opkwam in eene verhandeling getiteld *Textkritische Bedenken gegen den Ausgangspunkt der heutigen Pentateuchkritik*, opgenomen in het *Archiv für Religionswissenschaft* 1903, en daarna nogmaals den strijd heeft aangebonden in een artikel in het *Neue Kirchliche Zeitschrift* van 1912: *Naht ein Umschwung in der Pentateuchkritik?*, waarbij hij laatstelijk gevoegd heeft een breedere studie, waarin hij ook een eigen solutie van het Pentateuch-probleem voorslaat, *Textkritische Materialien zur Hexateuchfrage*, 1912. Als hun voorlooper is te noemen August Klostermann, die reeds in 1893 in zijn *Der Pentateuch* opkwam tegen het gebruik van de namen Gods als criterium voor de bronnenscheiding, op grond dat het niet aanging den Masoretischen tekst voor identiek te houden met den authentieken tekst. Systematisch, in scherp en minutieus onderzoek, toonen Wiener en Dahse de juistheid aan van Klostermann's bezwaar, dat dan ook door steeds meerderen wordt gedeeld. [2])

De kracht van het argument, ontleend aan de variabiliteit

---

[1]) Hier te lande is de aandacht op de studies van Wiener 't eerst gevestigd door Dr. A. Troelstra in *Troffel en Zwaard* van Juni 1912 in een artikel *Nieuw licht over het Oude Testament*, reeds besproken in dit Tijdschrift vorige jaargang bldz. 193; vgl. ook van denzelfde *De naam Gods in den Pentateuch* 1912. Van de hand van Wiener is juist een opstel verschenen in de laatste aflevering van het *Theologisch Tijdschrift* onder den titel *Is the Graf-Wellhausen hypothesis tenable?*

[2]) Bv. door Redpath in *American Journal of Theology* 1904 bldz. 286 v.v.; Eerdmans, *Die Komposition der Genesis*; Schögl, *Expos. Times* 1909 bldz. 563 e. a.

der Godsnamen in de verschillende teksten kan dan ook moei lijk worden geloochend. De beduchtheid voor de geliefkoosd theorie, welke in de kringen harer aanhangers door dezen aan val werd gewekt, kwam op eigenaardige wijze tot uiting i *The Expository Times* van 1909, waar zekere vicar A. P. Co onder verwijzing naar een artikel van WIENER vraagt of nie iemand hem kan aan de hand doen een werk of tijdschrift artikel, waarin de door WIENER aangeroerde kwestie word behandeld van het standpunt dergenen die de gangbare kritisch bronnenscheiding aanvaarden [1]. Prof. SKINNER, die den veront rusten vicar tracht gerust te stellen [2], kent geen enkel werk waarin deze materie van kritisch standpunt is behandeld. E dat, terwijl dezelfde verzekert, dat het bestaan der variante in de Godsnamen niet eerst door WIENER is ontdekt, maa gemeengoed der Oud-Testamentische onderzoekers is. Is he niet merkwaardig? De critici weten zeer goed dat de Gods namen zeer variabele elementen van den tekst zijn, maar hou den daarmede volstrekt geen rekening, en bouwen op het ge bruik der Godsnamen in den Masoretischen tekst eene zee ingrijpende hypothese aangaande het ontstaan van den Pen tateuch!

Het doodzwijgen van het tekstkritisch bezwaar tegen de gang bare Pentateuch-theorie geeft veel te denken. Zou men daar uit niet gaan vermoeden, dat de aanhangers dezer theorie wei nig tegen dat bezwaar weten in te brengen? Dit vermoede wordt buitengewoon versterkt wanneer men leest wat de enke len die het waagden den toegeworpen handschoen op te neme in het midden brengen. Prof. SKINNER [3] betoogt dat bij ve schil tusschen LXX en M. T. de waarschijnlijkheid in het voo deel van den laatste is, om twee redenen: 1o omdat de M. T in de meeste gevallen wordt gesteund door den Samaritaansche Pentateuch, 2o omdat Joodsche afschrijvers eerder het onde scheid tusschen יהוה en אלהים zuiver in 't oog zouden houde dan Grieksche. Afdoend acht de Engelsche geleerde blijkba deze redeneering zelf niet, want hij neemt onmiddellijk daaro

---

1) bldz. 378.

2) In een artikel *The Name of God in Genesis* t. a. p.

3) t. a. p.

de toevlucht tot eene geheel andere argumentatie, waarin hij ook door SELLIN, den jongsten verdediger der Pentateuch-theorie wordt gevolgd, [1]) nl. deze, dat de onderscheiding in het gebruik der Godsnamen wel historisch het eerst den sleutel heeft geboden om te komen tot de oplossing van het Pentateuch-vraagstuk, doch nu slechts één enkel (en in de schatting van vele critici zelfs zeer ondergeschikt) element is in de bronnenscheiding. En al werd het daarom bewezen, dat het criterium der Godsnamen volkomen waardeloos was, dan zou de bronnenscheiding niettemin voldoende zeker en welgestaafd blijven. Het zou niet de eerste maal wezen dat een verkeerd uitgangspunt tot juiste resultaten had geleid. Hij wijst op de ontdekking van Amerika die niet minder een feit is omdat Columbus Indië zocht. SELLIN roert in zijne verdediging de eigenlijke tekstkritische moeilijkheid maar weinig aan. Meer zoekt hij zijn kracht in de bestrijding van DAHSE's eigene solutie. Ten opzichte van het tekstkritisch bezwaar moet hij evenwel erkennen, dat DAHSE klaar heeft aangetoond, dat de Godsnamen variabele elementen van den tekst zijn en dat in vele gevallen althans meer voorzichtigheid bij de bronnenscheiding geboden is; hoewel hij staande houdt dat de absolute onbruikbaarheid van het criterium der Godsnamen nog niet is aangetoond. En voorts neemt hij, zooals boven is opgemerkt, de toevlucht tot dezelfde redeneering als SKINNER, dat de bronnenscheiding, afgedacht van het criterium der Godsnamen, genoegzaam vaststaat. [2])

Blijkbaar zien dus de aanhangers der gangbare Pentateuchtheorie er van af de bedreigde schans ernstig te verdedigen. Na een looze schermutseling geven ze het door ASTRUC opgeworpen bolwerk prijs, om zich achter andere versterkingen terug te trekken, in de meening dat zij ook dàn de aangevallen vesting

---

[1]) *Gehen wir einer Umwälzung auf dem Gebiete der Pentateuchkritik entgegen?* in *Neue Kirchl. Zeitschrift* 1913, bldz. 119—148.

[2]) Intusschen openbaart zich, gelijk reeds eerder is gezegd, deze verdediger der Pentateuch-theorie aan het slot van zijne verdediging als een man die twijfelt aan de deugdelijkheid van de zaak waarvoor hij de wapenen voert. Hij acht het zeer goed mogelijk dat in de toekomst eene omverwerping van de bronnen-theorie zou kunnen plaats vinden, en toont zich niet ongeneigd deze theorie uit te ruilen voor KLOSTERMANN's hypothese van „Ergänzungen, Krystallisationen um einen gegebenen Kern".

zeer goed zullen kunnen verdedigen. Intusschen komt het on voor, dat in de onderscheiding der Godsnamen de sleutel de positie ligt, en dat, waar de verdedigers der bronnenscheidin zelve deze niet wel meenen te kunnen handhaven, de val va de Wellhausensche hypothese slechts een kwestie van tijd is Waar Skinner het gebruik der Godsnamen een in de schattin veler critici slechts ondergeschikt element in de bronnen-split sing noemt, sommeert Wiener hem dit uit de geschriften va aanhangers der Wellhausensche school waar te maken. [1]) He is mij niet bekend of de Cambridger hoogleeraar aan dez sommatie heeft voldaan, en ik acht dat hem dit ook zeer be zwaarlijk zal vallen. Prof. Eerdmans, die zelf jarenlang een overtuigd voorstander van de vier-bronnen-theorie geweest is geeft Dahse gelijk als deze tracht aan te toonen dat de Gods namen wel degelijk het hoofdpunt zijn, en zegt dat de overig criteria van hoogst problematischen aard zijn. [2]) Doch wellich is Eerdmans verdacht omdat hij zich als een bestrijder van d gangbare theorie heeft geopenbaard. Laat mij dan wijzen o Gunkel's Genesis, waar we van het onderscheid tusschen J e E lezen: „Ihr Unterschied besteht zunächst im Sprachge brauch, wovon das bedeutendste Beispiel ist, dass J vor Mose Jahve, E Elohim sagt.” [3]) Of, om een ander even onverdach getuige te doen hooren, op Steuernagel, *Allgemeine Einleitun in den Hexateuch*, die ten bewijze van het goed recht der bron nen-hypothese tegenover de fragmenten- of Ergänzungshypothes als hoofdargument aanvoert „wenn man in Gen. 1—19 alle di Erzählungen hinter einander liest, die den Gottesnamen אלהים aufweisen, und ebenso die mit dem Gottesnamen יהוה, ergebe beide einen leidlich guten Zusammenhang.” [4]) En even verde is het weer het onderscheid der Godsnamen dat voor hem he eerste uitgangspunt vormt om tot eene scheiding der bronne te komen „sodass sich zwei „elohistische” und eine „jahvistische”

---

[1]) *Expos. Times* 1909 bldz. 474.

[2]) In eene recensie van Dahse's jongste werk, *Theol. Tijdschrif* 1913, bldz. 270.

[3]) Einl. bldz. LXXXVII (3e aufl.)

[4]) C. Steuernagel, *Deuteronomium und Josua und Allgemein Einleitung in den Hexateuch* (Göttinger Handkommentar) 1900, bldz. 267

Quelle ergeben." [1]) In de derde plaats wil ik nog de aandacht vestigen op den Bijbel van KAUTSZCH, die voor Duitschland evenals de Leidsche Vertaling voor ons land de resultaten der Oud-Testamentische kritiek populariseert, en waar in de derde, geheel omgewerkte uitgave van 1909/10 „Jahwist" en „Elohist" worden onderscheiden naar het „fast durchgängig Gebrauch des Gottesnamens" Jahwe en Elohim. [2]) Mij dunkt bewijs genoeg, dat ook in de schatting der critici zelve de bronnenscheiding hoofdzakelijk op het criterium der Godsnamen berust. En daarom is de conclusie ten volle gewettigd, dat indien dit criterium tegenover het tekstkritisch bezwaar niet langer te handhaven is, de geheele vier-bronnen-theorie zal moeten vallen.

Dat er behalve het onderscheiden gebruik der Godsnamen nog allerlei andere argumenten worden aangevoerd om de bronnenscheiding te verdedigen, doet in dit geding niet ter zake. Wanneer men vanuit een bepaald uitgangspunt eenmaal tot een zeker resultaat gekomen is, zal het altoos wel mogelijk blijken achterna nog verschillende andere gronden te vinden die het verkregen resultaat schijnen te bevestigen; gronden die op zichzelf alleen nooit met zekerheid tot dat resultaat hadden kunnen leiden, maar die in verband met een eenmaal terecht of ten onrechte verkregen resultaat daaraan meerdere waarschijnlijkheid verleenen. Blijkt echter het uitgangspunt zelf verkeerd te zijn geweest, dan is het daarop berustende resultaat een dwaling, en het kan in dit geval door zulke bijkomstige waarschijnlijkheidsgronden niet worden gered. Ik wil hier even terugkomen op het voorbeeld van SKINNER: de ontdekking van Amerika is niet minder wezenlijk omdat Columbus Indië zocht. Dat zal wel waar zijn. Columbus vond ook werkelijk *land*; maar als hij nu eens op zee een fata morgana had aanschouwd, en daaraan den naam van Indië had gegeven, zou er dan ook werkelijk iets bereikt zijn? De vraag is maar of de Pentateuch-critici ook werkelijk *land* gevonden hebben, d. w. z. of de bronnenscheiding werkelijk een onomstootelijk wetenschappelijk resultaat is, door afdoende gronden ook buiten het criterium der Godsna-

---

[1]) a. w. bldz. 268.

[2]) E. KAUTZSCH, e. a. *Die Heilige Schrift des Alten Testaments,*[3] 1909/10, I, 3.

men om genoegzaam gestaafd. En daar is het verre vandaan. De Godsnamen leveren het hoofdargument; alle andere aangevoerde gronden zijn dus slechts secundair en bijkomstig, niet voldoende om op zichzelf de vier-bronnen-theorie aannemelijk te maken. Ik wil hier even releveeren welke deze gronden zijn. SELLIN verdeelt ze in drie groepen: 1o van historischen aard (verschillende opvatting der oude geschiedenis), 2o van religieuzen aard (verschillende opvatting van de Godheid, haren openbaring en van haar wil), 3o van taalkundigen aard (lexikalische en grammatische verschillen.)[1]) EERDMANS heeft over deze gronden kort en goed het vonnis gestreken: „Wel heeft de scherpzinnigheid ook andere karakteristieke trekken der bronnen trachten te ontdekken, en zelfs gemeend geheel verschillend theologisch denken der schrijvers te mogen aannemen, doch dit alles is eerst ontdekt nadat op grond der godsnamen de scheiding der stukken was tot stand gekomen en is bovendien van hoogst problematischen aard".[2]) Bovendien hebben de bestrijders van het criterium der Godsnamen het aan de weerlegging van allerlei andere gronden der Pentateuch-kritiek niet laten ontbreken: EERDMANS' *Alttestamentliche Studien* behelzen een doorloopende bestrijding der gangbare theorie, en WIENER is niet moede geworden in den stroom zijner artikelen de kritiek op tal van detailpunten te woord te staan;[3]) ook DAHSE bespreekt meerdere argumenten der vier-bronnen-theorie o. a. het verschillend gebruik van Jakob en Israël, het duplicaat zondvloedverhaal, enz. Ten besluite van dit artikel wil ik aan het meest objectieve argument, het taalkundige, aantoonen van hoe weinig beteekenis de „overige gronden" der bronnen-scheiding zijn. De historische en religieuze gronden zijn zoo subjectief, dat daaraan al heel geen bewijskracht toe te kennen is. Hoe zal men wetenschappelijk-overtuigend aantoonen, dat aan verschillende gedeelten van den Pentateuch verschillende historische en religieuze opvattingen ten grondslag liggen? Daarbij hangt

---

[1]) in zijn meergenoemd artikel, *Neue Kirchl. Zeitschr.* 1913, bldz. 138.

[2]) *Theol. Tijdschr.* 1913 bldz. 270.

[3]) In zijn pas verschenen art. in *Theol. Tijdschr.* 1913 bldz. 195 vv. handelt hij bv. over de eenheid van cultus-centrum in verband met Ex. 20 : 24.

r immers alles van af hoe de onderzoeker zelf zulke stukken leest. Maar als in een bepaald gedeelte een woord of zinswending voorkomt, dat in een ander gedeelte niet gevonden wordt, dat is in elk geval een door ieder te constateeren en te controleeren feit. Dat is dus objectief. Natuurlijk stemt ieder toe, dat zeer enkele gegevens van dien aard echter nog niets bewijzen voor het bestaan van verschillende auteurs; want ook éénzelfde auteur zal menigmaal in verschillende stukken van zijne hand, vooral wanneer die uit verschillende tijden dateeren en over verschillende onderwerpen handelen, zich verschillend uitdrukken. Daar kan nog bijkomen dat hij door het spraakgebruik van bescheiden of geschriften welke hij voor zich had is beïnfluënceerd. Zoodat men zeker wel met zeer markante en talrijke feiten in lexikalisch en grammatisch opzicht te doen moet hebben, wil de conclusie dat verschillende auteurs aan het woord zijn, inderdaad wetenschappelijk gewettigd heeten. Welnu, de laatste studie, die een zeer nauwkeurig onderzoek in dit opzicht heeft ingesteld en op onverdacht Pentateuch-kritisch standpunt staat, heeft het niet verder kunnen brengen dan de aanwijzing van 13 characteristica voor J en E samen (eene splitsing tusschen J en E schijnt met het taalkundig criterium dus in 't geheel niet mogelijk), 14 voor D, en 17 voor P. [1]) Zouden zulke povere gegevens aan de bronnen-splitsing ook maar een schijn van rechtmatigheid kunnen verleenen?

Daarom zal, nu het criterium der Godsnamen tegenover de bedenkingen der Tekstkritiek niet kan worden gehandhaafd, de dag niet meer verre zijn dat de glorie der WELLHAUSENsche Pentateuch-theorie, welke nu reeds geducht aan het verbleeken is, in de wetenschappelijke wereld ondergaat.

---

[1]) J. KRAÜTLEIN, *Die sprachlichen Verschiedenheiten in den Hexateuchquellen*, 1908.

PREEKSCHETS.

DOOR

Ds G. DOEKES.

I Petr. 1 vs 10—12: Van welke zaligheid ondervraagd e onderzocht hebben de profeten, die geprofeteerd hebben va de genade, aan u geschied, onderzoekende op welken en hoe danigen tijd de Geest van Christus, die in hen was, beduidd en tevoren getuigde het lijden, dat op Christus komen zoud en de heerlijkheid, daarna volgende; denwelken geopenbaar is, dat zij niet zichzelven, maar ons bedienden deze dingen, di u nu aangediend zijn bij degenen, die u het Evangelie verkon digd hebben door den Heiligen Geest, die van den hemel ge zonden is; in welke dingen de engelen begeerig zijn in te zien

Thema: Hoe groot is de zaligheid, waarin d Kerk des N. T. mag deelen.

De *zaligheid*, in vs 9 genoemd „het einde uws geloofs, n de zaligheid der zielen", is de verlossing (σωτηρία) door Chris tus aangebracht. Ze wordt in het N. T. eerst ten volle genote (Jes. 64 vs 4, I Cor. 2 vs 9). Groot is dus het voorrecht, on verleend. Worde het in en door de Gemeente gewaardeer en dringe het tot een grootmaken van den naam onzes Gods Hoe groot onze zaligheid is, laat Petrus hier op viervoudig wijze uitkomen:

I. De profeten hebben er naar ondervraagd en onderzocht
II. De openbaring van het O. T. is aan haar dienstbaar.
III. De Heilige Geest is gezonden, om ze aan te dienen.
IV. De engelen zijn begeerig in deze dingen in te zien.

I. De profeten waren groote, hoogbevoorrechte manne Gods, bij wie vooral de christenen uit de Joden hoog opzager Abraham, Mozes, David, Jesaja, Daniël. Maar deze manne

agen heilbegeerig uit naar onze zaligheid. Ze waren er geurig mee bezig.

A. Zij hebben *geprofeteerd van de genade, aan u geschied.* an de voorsmaken, die ze daarin genoten, drong hen tot een *ndervragen* met alle naarstigheid (ἐξεζήτησαν) en *onderzoeken* net overlegging des harten (ἐξηρεύνησαν). Hoe verlangden zij e zien, wat wij zien, en te hooren, wat wij hooren (Luc. 0 vs 23, 24, Joh. 8 vs 56).

Hun onderzoek gold met name den tijd en de wijze van nze zaligheid door Christus.

B. De Geest van Christus was in hen en daarom konden ij onderzoeken. Die Geest *beduidde en verzekerde tevoren* προμαρτυρόμενον) *het lijden, dat op Christus komen zoude en de eerlijkheid daarna volgende.* Zij hebben Hem dan ook uitgeeeld als den Man van smarten en als den Koning der eere. Maar wie beluistert daarin niet de taal van het heimwee naar le volle openbaring? Ze zagen het al in schaduwen, en zoo ien wij ze worstelen, om den *tijd* der volle openbaring na e speuren, om te verstaan *hoedanig* die tijd zoude zijn? Heel hun hart en hun oog ging er naar uit.

II. Die arbeid der profeten, de O. T. openbaring, is aan onze zaligheid dienstbaar. Om onzentwil ontvingen ze Gods Woord, en hebben zij gearbeid, om de heerlijkheid van het N. T. te kennen en te teekenen.

A. *Ze bedienden niet zichzelven, maar ons deze dingen, die u nu aangediend zijn.* Zij waren werkzaam met de dingen aangaande den lijdenden en verheerlijkten Christus in de bedeeling der schaduwen. Wat ons nu is *aangediend* of verkondigd, dat hebben zij *bediend,* tot onze leering en vertroosting Rom. 15 vs 4). De O. T. openbaring had niet alleen, zelfs niet in de eerste plaats beteekenis voor dien tijd. Ze verrijkt onze zaligheid (Zie bijv. Luc. 24 vs 27, II Tim. 3 vs 16, II Petr. 1 vs 19—21).

B. Dit was den profeten *geopenbaard.* Ze wisten dus, dat e voor ons arbeidden. Maar dit weerhield hen niet, om met hartelijke toewijding het „gastmaal" te bereiden, waaraan wij mogen aanzitten. Ze wilden dienen, en in dat dienen genoten

zij voorsmaken van onze zaligheid. Zoo is het dan onze roe
ping de profetieën als rijke genadegaven te waardeeren e
ervan te genieten.

III. Om ons het volle heil toe te brengen, is de Heilig
Geest gezonden in de Gemeente. De inwoning des Geestes i
de heerlijkheid van het N. T. Hij was ook in de profete
(vs 11), maar in veel hooger zin is Hij in ons. Op den Pink
sterdag werd Hij in Christus' Kerk uitgestort, om in alle waa
heid te leiden.

A. Hij is *van den hemel gezonden*, om onze groote zalighei
uit te werken. Bij de voorbereiding onder den Ouden Da
was het voldoende, dat de H. Geest van uit den hemel in d
profeten werkte. Maar de ontplooiing van onze zaligheid ver
eischte de zending van den Geest op aarde als den Plaatsbe
kleeder van Christus, als den Trooster, als den Geest der waar
heid.

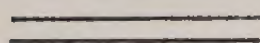
B. Hij werkt onze zaligheid uit *door degenen, die het Evan
gelie verkondigen*. De Geest leidde de Apostelen in de waar
heid. Hij nam het uit Christus en openbaarde het hun doo
Zijne onfeilbare leiding (Joh. 16 vs 14), zoodat zij de voll
zaligheid in de heilige boeken van het N. Test. konden ont
vouwen. En daarna bekwaamt Hij ook alle predikers en wi
door hunnen arbeid de Gemeente bouwen (Ef. 4 vs 12).

IV. Onze zaligheid is zoo groot, dat de *engelen begeerig zij
in deze dingen in te zien*. Het is ook den troongeesten een
verlustiging steeds meer te verstaan van de verborgenheid de
Godzaligheid, ons geopenbaard, de dingen aangaande het lijde
en de heerlijkheid van Christus en de verlossing, daardoor ver
worven.

A. Zij begeeren er *in te zien* (*παρακύπτω*). Afgeschaduw
in de voorovergebogen Cherubim op het verzoendeksel (Ex
25 vs 20). Ook voor hen was onder het O. T. de weg de
heiligdoms nog niet openbaar. Doch nu de volle zaligheid i
ontvouwd door het lijden en de heerlijkheid van Christus, i
het hunne begeerte steeds meer van den rijkdom der genad
in de zaligheid van Gods volk te aanschouwen.

B. Wat dit ons te zeggen heeft? Het herinnert ons aan e roeping, dat wij aan de overheden en de machten in den emel bekend maken de veelvuldige wijsheid Gods (Ef. 3 vs 0). Door de kracht der genade te toonen in een leven der iodzaligheid. Door onze verlossing te openbaren in de ver-eerlijking van onzen en der engelen Heere. Door het Evan-elie der genade te verkondigen naar den zin en de meening es Geestes.

Zoo zal onze groote zaligheid de engelen in verwondering rengen, onze eigen ziel in onuitsprekelijke vreugde doen jui-hen en den naam onzes Zaligmakers verheerlijken.

RECENSIËN.

De Hemel geopend. Predikatiën over de *Openbaring va[n] Johannes*, hoofdstuk I—III, door Dr. J. C. DE MOOR.
Kampen, J. H. KOK. 1913.

Aan zijn voornemen om ook zijne predicaties over de dri[e] eerste hoofdstukken der *Openbaring van Johannes* te publiceeren, heeft Dr. de Moor met dezen bundel gevolg gegeven. I[n] een negental preeken behandelt hij deze stof, en wel zoo, da[t] hij het eerste hoofdstuk over twee preeken verdeelt, terwijl hi[j] zooals vanzelf aangewezen was, elk der brieven aan de zeve[n] Aziatische gemeenten achtereenvolgens kiest tot tekst voor een predicatie. Ofschoon wel eens in eenig puntje van den Schrijver eenigszins verschillend in opvatting, las ik dezen bunde[l] met genoegen. De toon is natuurlijk, de inhoud geeft stichting. Zoowel bij persoonlijk als bij gemeentelijk gebruik kunne[n] deze preeken dienen tot onderwijzing en opbouwing in he[t] geloof. Wat er goeds gezegd werd van den tweeden bunde[l] *(Geref. Theol. Tijdschrift*, Jaarg. 14, afl. 2), kan ook van dez[e] derde reeks verklaard worden.

Zuid-Beijerland. S. GREIJDANUS.

Tweede twaalftal leerredenen. door T. Bos, *v. d. m.* t[e] *Dokkum.*
Groningen, Firma JAN HAAN.

Men kan uit deze leerredenen den schrijver kennen als de[n] man van veeljarige ondervinding in de ambtelijke bediening. Hij is bekend met de dwaasheden van het menschelijk hart, met de zwakheden der geloovigen, met de nooden der gemeente. Hij geeft leiding en voorlichting in het geestelijke leven, hij prijst aan een Christelijke levensbeschouwing en een wandel tot Gods eer. Hij gaat uit van de voorstelling der gemeente als een vergadering van geloovigen, maar laat niet na te wijzen op de roeping tot zelfonderzoek en bekeering.

Wars is hij van alle ziekelijke mystiek, van oppervlakkige nvruchtbare streeling des gevoels. Geen poging tot „mooi-enerij" of „effectbejag" wordt in deze leerredenen gevon-en.

Des te meer valt het te betreuren, dat de geachte schrijver iet meer aandacht heeft gewijd aan een nauwkeurige uitleg-ng, een homiletisch juiste behandeling van den tekst, en den alkundigen vorm.

Zwak is de *exegese* b. v. in 't bizonder in de leerrede over latth. 11 : 28-30, waarin noch de uitdrukkingen van den tekst ondig verklaard worden, noch hun onderling verband helder ordt in 't licht gesteld. Evenzoo in die over Rom. 8 : 17, aar een juist exegetisch uitgangspunt ontbreekt.

Uit *homiletisch* oogpunt moet de vorm over het geheel ge-rekkig, soms beslist onjuist genoemd worden; zoo b. v. als ver 1 Joh. 3 : 5a hoofdgedachte en verdeeling gegeven wor-en als volgt: *Het doel van Jezus komst op aarde:* 1. Het oogst belangrijke van dat doel; 2. het heerlijk weten van dat oel; 3. de gezegende vruchten van dat doel.

Wat het *taalkundige* aangaat is er doorloopend een ontbreken an een vlotten, vloeienden stijl, en doen sommige telkens erugkeerende onjuistheden minder aangenaam aan. Veel maakt Ds. Bos gebruik van beknopte bijvoeglijke, redegevende of toe-evende bijzinnen, waarbij herhaaldelijk het antecedent ont-reekt, of het deelwoord het goede steunpunt mist. Zoo b. v. p bladz. 18, al. 10:

„Maar op dien eenen onbedachtzamen stap volgde een twee-le, bekoord door de aantrekkelijkheid der zonde."

Dit alles neemt echter niet weg, dat men met stichting en enot deze leerredenen kan lezen. Doch de geachte schrijver s in staat zulke preeken te leveren, waaruit ook voor den the-loog en prediker te leeren valt.

Giessendam. K. J. KAPTEIJN.

BOEKAANKONDIGING.

DE BIJBEL, Leidsche vertaling, tekstuitgave, afl. 1 (com pleet in 25 afl. v. 48 bladz. à 10 ct.),
N. V. Uitg. Maatschapp vh. P. M. WINK, *Zalt-Bommel.*

Hier wordt van de voor 10 jaar voltooide „Leidsche Vertalin van het O. T." en van Prof. Oort's verleden jaar voltooide „Nieuw Vertaling van het N. T." eene goedkoope tekstuitgave aangebode in opdracht van den Nederlandschen Protestantenbond, die voo dit doel een kapitaal beschikbaar stelde.

Dat tegen genoemde vertalingen onzerzijds ernstige bezwaren be staan, is te bekend om hier herhaald te worden. In dubbele mat gelden die bezwaren voor eene uitgaaf zonder inleidingen en aan teekeningen, daar hier voor den lezer alle middel tot controle ont breekt. En als bezwarende omstandigheid kan nog worden aange haald, dat eene verdere populariseering als hier wordt ondernome geschiedt in een tijd, waarin althans wat het O. T. aangaat he critisch standpunt, waarvan de vertalers uitgingen, in steeds bree der kringen wordt losgelaten en bestreden.

Dit neemt niet weg, dat we onzen predikanten, die voor de ve taling met aanteekeningen en inleidingen het geld niet over hebbe gerust het koopen van deze tekstuitgaaf kunnen aanbevelen, al een goedkoop middel om van de hier geboden resultaten van ee toch niet gering te schatten exegetischen arbeid eenige kennis t nemen. Voor den kenner toch is eene vertaling een commentaa in het klein.

J. R.